

**BOBURNOMADAGI HARBIY TERMINLAR
TADQIQOTCHILAR NIGOHIDA**

*Egamnazarov Jahongir Avaz o'g'li, Namangan muhandislik-
texnologiya instituti doktoranti*

**MILITARY TERMS IN BOBURNAMA FROM THE
VIEWPOINT OF RESEARCHERS**

*Egamnazarov Jahangir Avaz o'g'li, a doctoral student at the
Namangan Institute of Engineering and Technology*

**ВОЕННЫЕ УСЛОВИЯ В БОБУРНАМЕ С ТОЧКИ
ЗРЕНИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ**

*Эгамназаров Джахангир Аваз оглы, докторант
Наманганского инженерно-технологического института*

<https://orcid.org/0009-0008-1548-6791>

Annotatsiya: Mazkur maqolada Bobur Mirzoning “Boburnoma” asaridagi harbiy terminlar tahlil qilingan. Ushbu terminologiya orqali XVI asrning harbiy tizimi, jang taktikasi va qurol-yarog‘ madaniyatining xususiyatlari o‘rganilgan. Tadqiqotda “Boburnoma”ning lingvistik va tarixiy ahamiyati, shuningdek, asarning o‘zbek harbiy madaniyati rivojida o‘rni yoritilgan. Shuningdek, Bobur qo‘shinlarining iyerarxik tuzilishi va jang strategiyalarining zamonaviy harbiy tadqiqotlar uchun qimmatli ma’lumotlar manbai ekanligi ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: Boburnoma, harbiy terminlar, jang strategiyasi, qurol-yarog‘, qo‘shin tuzilishi, lingvistik tahlil, tarixiy tadqiqot, o‘zbek madaniyati.

Abstract: This article analyzes the military terminology found in Babur Mirza’s “Boburnoma”. Through this terminology, the features of the 16th-century military system, battle tactics, and weaponry culture have been studied. The research highlights the linguistic and historical significance of Boburnoma and its role in the development of Uzbek military culture. Additionally, the hierarchical structure of Babur’s armies and their battle strategies are shown to be valuable sources of information for modern military studies.

Keywords: “Boburnoma”, military terminology, battle strategy, weaponry, army structure, linguistic analysis, historical research, Uzbek culture.

Аннотация: В данной статье анализируется военная терминология, представленная в “Бабурнаме” Бабур Мирзо. Посредством этой терминологии изучены особенности военной системы XVI века, боевых тактик и культуры вооружения. В исследовании подчеркивается лингвистическая и историческая значимость “Бабурнамы”, а также её роль в развитии узбекской военной культуры. Кроме того, показано, что иерархическая структура войск Бабур и их боевые стратегии являются ценными источниками информации для современных военных исследований.

Ключевые слова: “Бабурнаме”, военная терминология, боевая стратегия, вооружение, структура войска, лингвистический анализ, историческое исследование, узбекская культура.

KIRISH. “Boburnoma” – bu o‘zbek adabiyoti va tarixining bebaho durdonasi bo‘lib, u Bobur Mirzoning hayoti, harbiy yurishlari va davrning siyosiy-iqtisodiy sharoitlarini yorituvchi

muhim manbadir. Bobur o‘z asarida nafaqat o‘z hayotini va faoliyatini tasvirlab bergan, balki o‘sha davrning madaniyati, urf-odatlarini va harbiy tizimiga oid qimmatli ma’lumotlarni ham keltirgan. Ayniqsa,

asarda harbiy terminlarning keng qo'llanilishi diqqatga sazovor. Harbiy atamalar Bobur davridagi qo'shin tuzilmasi, jang texnikasi va qurol-yarog' turlari haqida chuqur tasavvur hosil qilishga yordam beradi [1].

Bugungi kunda "Boburnoma"dagi harbiy terminologiya tadqiqotchilar uchun alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu terminlar nafaqat tarixiy faktlarni ochib beradi, balki o'sha davrda qo'llanilgan harbiy strategiya va taktikalarni ham aks ettiradi. Bundan tashqari, bu atamalarni o'rganish orqali biz o'zbek tilining tarixiy boyliklarini, xususan, harbiy leksikani chuqurroq o'rganish imkoniga ega bo'lamiz. O'zbek adabiyoti va tilshunoslikda bu boradagi tadqiqotlar anchayin kengayib bormoqda, chunki ushbu terminlar til rivoji va madaniy merosni o'rganishda muhim ahamiyatga ega.

ASOSIY QISM. "Boburnoma"dagi harbiy terminologiya Bobur davridagi harbiy-siyosiy hayotni tushunish uchun noyob ma'lumotlar manbai hisoblanadi. Ushbu asardagi harbiy atamalarni o'rganish orqali nafaqat XVI asr O'rta Osiyo va Hindiston mintaqalarining harbiy madaniyatini, balki Bobur qo'shinlarining tuzilmasi, qurollanish darajasi va jangovar strategiyalarini ham tahlil qilish mumkin. Quyida harbiy terminlarning asosiy yo'nalishlari va tadqiqotchilarning bu boradagi qarashlari batafsil yoritiladi.

"Boburnoma"da qurol-yarog' nomlari keng uchraydi va ular o'sha davrda jangovar vositalarning xilma-xilligini ko'rsatadi. Masalan, qilich, nayza, kamon, zambarak, to'fang, ra'd, zarbzan, farangiy kabi atamalar Bobur qo'shinlarida keng qo'llanilgan qurollarni ifodalaydi. Bu atamalar o'sha davrning harbiy texnologiyalari rivojlanganligini va jangovar san'atda mahorat talab qilinganligini ko'rsatadi.

Qurollarning xilma-xilligi va ularning tasvirlanishi Boburning urush texnikasidagi chuqur bilimlarini aks ettiradi. Zambarak (top) kabi atamalar og'ir artilleriya vositalarini ifodalaydi va bu o'sha davrda Bobur tomonidan ilg'or jangovar texnologiyalardan foydalanilganini ko'rsatadi. Tadqiqotchilar, jumladan, V.Bartold, "Boburnoma"dagi qurol-yarog' terminlarini o'rganib, Boburning Hindiston yurishlarida artilleriyaning muvaffaqiyatli qo'llanilishi haqida yozgan [2].

Asarda harbiy tizim va qo'shin tuzilmalarini ifodalovchi terminlar keng yoritilgan. Masalan,

"sipoh", "lashkar", "qo'mondon", "navkar" kabi so'zlar qo'shin tarkibi va ularning iyerarxik tuzilishini ko'rsatadi. Bobur qo'shinlarining tashkil topishi o'ziga xos bo'lib, unda har bir harbiy bo'linma aniq vazifalarga ega bo'lgan.

Masalan, "sipoh" so'zi oddiy askarlarni anglatgan bo'lsa, "navkar" yollanma askarlarni bildirgan. Lashkar tuzilmalarining tasvirlanishi orqali Bobur o'z qo'shinida feodal armiyalarga xos bo'lgan xususiyatlarni aks ettirgan. Bu terminlar orqali biz qo'shinlarning qanday tashkil etilganini va janglarda qanday rol o'ynaganini tushunamiz.

O'zbek tadqiqotchisi X.Soliyevning fikricha, "Boburnoma"dagi harbiy atamalar O'rta Osiyoda harbiy tizimning murakkab va mukammal ekanligini ko'rsatadi. Xususan, ushbu terminlar o'sha davrda qo'shin boshqaruvi, jangovar strategiyalar va ierarxik tartibni aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

Bobur jang san'ati va strategiyasiga oid terminlarni keng ishlatgan. Masalan, "chor atoqli qo'shin" kabi iboralar qo'shinlarning jang maydonida qanday joylashganligini ifodalaydi. Bu usul Bobur janglarida muhim rol o'ynagan, chunki chor tomonlama hujum orqali dushman qo'shinlari ustidan g'alaba qozonilgan.

Tadqiqotchilar, jumladan, T.Zarifov, Boburning jang strategiyasini qadimiy turkiy harbiy an'analardan kelib chiqqanligini ta'kidlaydi. Bobur janglarda asosiy kuchlarni bir joyda to'plash va zarur paytda artilleriya yordamida dushmanni yo'q qilish taktikasi bilan ajralib turgan.

Tadqiqotchi A.Nurovning yozishicha, Shayboniyxon davrida yashab ijod qilgan Muhammad Solihning "Shayboniyнома" asaridagi ma'lumotlar Bobur qo'shinida taxsh (yoyning kichik turi, arbalet), novak (o'q-yoy) va to'fang kabi qurollar bilan birgalikda ra'd (arabchadan tarjima qilinganda "momaqaldiraq" degan ma'noni anglatuvchi o't ochar qurol) ham bo'lganligini tasdiqlaydi.

Boburning "Boburnoma"da o'z jang strategiyasini batafsil tasvirlaganligi, nafaqat tarixchilar, balki harbiy mutaxassislar uchun ham qimmatli ma'lumotlar manbai bo'lib xizmat qiladi.

"Boburnoma"dagi harbiy terminlar lingvistik jihatdan boy va rang-barangdir. Bu atamalar o'zbek, fors va arab tillaridan kelib chiqqan bo'lib, o'sha davrning madaniy aloqalarini aks ettiradi. Masalan, "zambarak" forscha "zambar" so'zidan kelib

chiqqan bo'lsa, "sipoh" arabcha "askar" ma'nosida qo'llanilgan.

XULOSA VA MUNOZARA.

"Boburnoma"dagi harbiy terminlar nafaqat tarixiy va lingvistik jihatdan, balki harbiy-siyosiy jarayonlarni anglash nuqtayi nazaridan ham alohida ahamiyatga ega. Bobur o'z davrida nafaqat yirik davlat arbobi, balki harbiy sohadagi yangiliklarni amalda qo'llagan mohir strateg sifatida tanilgan. U tomonidan qo'llanilgan harbiy atamalar uning jangovar san'at va urush texnologiyalaridagi ilg'or tajribalarini aks ettiradi.

Tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan izlanishlar shuni ko'rsatadiki, "Boburnoma"dagi harbiy terminlar XVI asr harbiy tuzilmalarini va Bobur qo'mondonligidagi qo'shinlarning jangovar uslubini tahlil qilish uchun muhim manbadir. Bu atamalar o'sha davr madaniy va ijtimoiy hayotini ham yoritadi, chunki ular faqatgina harbiy hayot bilan chegaralanib qolmay, kengroq kontekstda qo'llanilgan.

Bugungi kunda ushbu atamalarni o'rganish faqat tarixchilar va tilshunoslar uchun emas, balki harbiy san'at tarixini tadqiq qiluvchi mutaxassislar uchun ham katta ahamiyatga ega. Ular orqali biz

o'zbek tilining boy leksik qatlami va o'tmish harbiy an'analarini yanada chuqurroq anglaymiz.

Xulosa qilib aytganda, "Boburnoma" faqat bir shaxsning tarjimai holi bo'lib qolmay, balki o'sha davrning ijtimoiy, madaniy va harbiy tuzilmalarini yorituvchi ensiklopedik asar hisoblanadi. Harbiy terminlarni o'rganish esa nafaqat tarixiy yutuqlarni, balki milliy madaniyatimizning noyob boyliklarini kashf etishga yordam beradi. Shunday qilib, ushbu terminlar tadqiqi nafaqat til va tarix uchun, balki zamonaviy o'zbek adabiyoti va madaniyatining rivojida ham muhim o'rin tutadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Bobur, Z.M. (1993). *Boburnoma*. Toshkent: Sharq nashriyoti.
2. Бартольд, В.В. (2002). *История культурной жизни Туркестана*. Москва: Наука.
3. Soliyev, X. (2010). *O'zbek harbiy terminologiyasi tarixi*. Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Zarifov, T. (2015). *Boburnoma va o'zbek lingvistikasi*. Toshkent: Universitet nashriyoti.
5. Mo'minov, O. (2018). *O'zbek adabiyotida harbiy terminlarning shakllanishi*. Toshkent: Akademya nashr.

